

SOSYAL SERMAYE VE İNOVASYON: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

Mahmure ERCAN¹

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1062703

Makale Geçmişi:

Geliş 25.01.2022

Kabul 10.04.2023

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Sermaye,

İnovasyon,

OECD Ülkeleri.

ÖZ

Bireylerin çevresi ile iş birliği içerisinde ve koordineli hareket etmesini sağlayan her türlü ilişkisi sosyal sermaye olarak tanımlanır. Sanayi devrimi sonrasında ekonomide yaşanan hızlı gelişmeler, sosyal sermayenin de değişmesine neden olmuştur. Bireyler arası ilişkileri temsil eden sosyal sermaye giderek zayıflamıştır. 1980'li yıllarda, zayıflayan sosyal sermayenin ekonomiyi olumsuz etkilediği gerçeğinin fark edilmesi ile sosyal sermaye önem kazanmaya başlamıştır. Bu alanda pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar sosyal sermayenin neden azaldığı, neden kıt kaynak hâline dönüştüğü sorularını araştırmak yerine, sosyal sermayenin inovasyon ve ekonomik büyümeye pozitif etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Üstelik ekonomi için önemli olduğu kabul edilmesine ve ekonomi üzerindeki etkisi devamlı araştırılmasına rağmen, tersine ilişkin durumu ihmal edilmiştir. Çalışma, literatürdeki bu eksikliği gidermek amacıyla hazırlanmıştır. İnovasyonun sosyal sermaye üzerindeki etkisi OECD ülkeleri üzerinden analiz edilmiştir. 2013-2017 yıllarına ait seçilen örneklem panel regresyon analizi ile tahmin edilmiştir. Tahmin sonucunda, inovasyonun sosyal sermaye üzerinde anlamlı ve negatif etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre çıkar üzerine kurulu bir iş ilişkisi, iş birliği de içerse sosyal sermayeyi beslememektedir.

SOCIAL CAPITAL AND INNOVATION: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON OECD COUNTRIES

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1062703

Article History:

Received 25.01.2022

Accepted 10.04.2023

Keywords:

Social Capital,

Innovation,

OECD Countries.

ABSTRACT

All kinds of relationships that enable individuals to act in cooperation and coordinated with their environment are defined as social capital. The rapid developments in the economy with the Industrial Revolution caused the social capital to change as well. Social capital which represents interpersonal relations has gradually weakened. In the 1980s with the realization of the fact that the weakening social capital negatively affects the economy, social capital began to gain importance. Many studies have focused on the positive effect of social capital on innovation and economic growth, instead of investigating the question of why social capital is decreasing. Moreover, although it is considered to be important for the economy, the state of the reverse relationship has been neglected. The study was prepared in order to fill this gap in the literature. The effect of innovation on social capital has been analyzed over OECD countries. The selected sample for the years 2013-2017 was estimated by panel regression analysis. As a result of the estimation, it was found that innovation has a significant and negative effect on social capital. Accordingly, a business relationship based on interest, even if involves cooperation, doesn't feed social capital.

¹ Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, mahmure.ercan@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0308-6765

Alıntılanak için/Cite as: Ercan, M. (2023). Sosyal sermaye ve inovasyon: Oecd ülkeleri üzerine ampirik bir analiz. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (1), 280-291.

GİRİŞ

Ülkeler arası gelişme farklılığı, fiziksel sermaye birikimi ve beşerî sermaye birikimi dışında, Hanifan (1916) tarafından literatüre kazandırılan ve 1980’li yıllardan itibaren daha çok önem atfedilen sosyal sermaye birikimi üzerinden de açıklanmaktadır. Bireylerin ailesi, arkadaşları, çevresi ile iyi ilişkilerini gösteren sosyal sermaye, ülkeler arası gelir farklılığı yanı sıra ülke içi gelir farklılığını da açıklayabilme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle özellikle son yıllarda literatürde çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Sosyal sermayeye yönelik çalışmalar incelendiğinde, sosyal sermayenin piyasa temelinde araştırıldığı gözlemlenmiştir. Buna göre inovasyon sürecinin ihtiyaç duyduğu bireyler arası iyi ilişkileri sağlayan sosyal sermaye, sağladığı bu avantajla işlem maliyetleri azalmakta, inovatif faaliyetler, verimlilik ve nihai olarak da ekonomik büyüme artmaktadır (Akçomak & Weel, 2009). Bireyler de sosyal sermayenin sağladığı bu pozitif etkiyi elde etmek için faaliyetlerini iş birliği içerisinde yürütmektedir. Nitekim Coleman, bireylerin rasyonel olduğunu ve birlikte hareketin ancak kendi çıkarlarını maksimize etme dürtüsüne dayandığını savunmaktadır (Coleman, 1988).

Kapitalist sistemin başlangıcıyla örtüşen, 18. yüzyılın sonlarında İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ile teknoloji nefes kesen hızla ilerlemektedir (Kazgan, 2014, s. 51). Homo economicus varsayımıyla hareket eden bireyler de kendi çıkarları doğrultusunda ekonomide yaşanan dönüşümlere uygun şekilde sosyal yaşamlarını dönüştürmektedir. Çıkar maksimizasyonu ile hareket ettikleri rekabetçi toplumda aileleri, akrabaları ve çevresi ile ilişkileri giderek zayıflamaktadır. Nitekim Walzer (1991), ileri kapitalist ülkelerde birlikte hareket etmenin giderek zayıfladığına atıf yapar. Şehirleşmenin ve şehir nüfusunun hızla arttığı günümüzde gelir adaletsizliğinin, sınıf farklılığının, gündelik iş telaşının da artmasıyla insanlar arasındaki etkileşimin azaldığını savunur (Cenker Özetek, 2018, s. 46).

Bireyler arasındaki ilişkilerin zayıflaması esasında kapitalist sistemin ekonomi içerisine diğer şeyleri entegre etme çabası, piyasa temelli çözümler sunması ve piyasa dışı sorunlarla ilgilenmemesinden kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda bireyler arasındaki iyi ilişkiyi gösteren sosyal sermaye alanında çalışmalar yapılmasına karşın, çalışmaların piyasa temelli olmasıyla sosyal sermayenin etki alanını tartışmalı kılmaktadır. Nitekim, teknolojiye ve ekonomide yaşanan baş döndürücü gelişmelerin sosyal sermaye üzerindeki etkisi araştırmaların dışında bırakılmakta, ihmal edilmektedir. Çalışma, literatürde ihmal edilen bu konuyu ele almıştır. Bireylerin rasyonelite temelinde hareketi nedeniyle sosyal sermaye, inovasyonu pozitif etkilemesine rağmen (Akçomak & Weel, 2009); iş birliği de içerse çıkar üzerine kurulu bir ilişkinin sosyal sermayeyi beslemeyeceği üzerine kurulmuştur. Böylece kapitalist sistemin doğasına uygun olarak, teknolojinin sosyal sermayeyi zayıflattığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, OECD ülkeleri için teknolojiyi temsilen seçilen A&G faaliyetlerinin, sosyal sermayeyi temsilen seçilen yardım ağının kalitesi değişkeni üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, beklendiği gibi kapitalist sistemin doğasına uygun bulgulara ulaşılmıştır. Teknolojinin, sosyal sermayeyi pozitif etkilemediği, inovasyonun sosyal sermaye üzerinde anlamlı ve negatif etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın literatürde ihmal edilen bu tersine ilişkinin varlığını sorgulaması, piyasa temelli açıklamalara karşı argüman sunması ve ulaşılan bulgularla da desteklemesi nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sosyal Sermaye Kavramına Genel Bakış

Sosyal sermaye genel anlamda, bireylerin tek başına başaramayacağı işlerde birlikte hareket etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Ancak sosyal sermaye farklı disiplinler tarafından çalışıldığı için farklı tanımlamalarının olduğu görülür. Sosyal sermaye kavramını literatüre kazandıran Hanifan (1916); bireyin ailesi, arkadaşı, komşusu ile her türlü ilişkisini, sosyal birliği sağlayan unsurların tümünü sosyal sermaye olarak görür. Bireyin diğer bireylerle ilişkisinin gelişmesi sosyal sermaye birikimini artırır.

Dünya Bankası sosyal sermayeyi insanlar arasında etkileşimi ve ekonomik-sosyal gelişmeyi sağlayan kurumları, ilişkileri, davranışları ve değerleri içeren bir sermaye olarak değerlendirir (Grootaert & van Bastelaer, 2001, s. 4). Ayrıca sosyal sermayeyi *kalkınmanın eksik halkası* olarak nitelendirir (Ünalın, 2019, s. 55). Ekonomik kalkınma ve bölgeler arası gelişme farklılığını giderme konularında önemli olduğunu savunur. Sosyal sermayeyi Dünya Bankası ile aynı değerlendiren Putnam (1993)’ın “Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy” isimli çalışması sayesinde bu görüş ivme kazanmıştır. Ülkelerin ekonomik gelişme ve siyasi istikrarı ile bireylerin sivil faaliyetleri arasındaki ilişkiyi araştıran Putnam (1993); sosyal sermaye ile eğitim çıktıları, çocuk bakımı, komşulara olan güven, sağlık durumu, öznel iyi oluş konularına da önem vermiştir (Scrivens & Smith, 2013, s. 15). Buna göre sosyal sermaye, iş birliği ve koordineli hareket imkânı sunan normlar ve bağlantılar bütünüdür (Thompson, 2018, s. 5).

Bourdieu (1984), hiyerarşik yapı ve güç ilişkilerini toplumdaki eşitsizliğin unsurları olarak değerlendirir. Dolayısıyla toplumdaki eşitsizlik sadece ekonomik sebeplerle açıklanamaz. Bunun yanı sıra kültürel sermayeyi de dikkate almak gerekir. Ayrıca bireylerin iletişim ağlarına erişimi için kullanılan sosyal sermaye, kaynaklara erişim ve fırsatlar yakalamak için önem arz etmektedir (Scrivens & Smith, 2013, s. 13-16). Özellikle elit kesim statülerini korumak için bu bağları kullanır (Tüysüz, 2011, s. 11). Scrivens ve Smith (2013), Bourdieu'nun bu açıklamalarını daha soyut şeyleri içermesine karşın dikkat çekici olarak yorumlamıştır. Çünkü sosyal sermaye bağlar üzerinden analiz edilmiştir. (Scrivens & Smith, 2013, s. 13-16).

Bourdieu ile benzer zamanda çalışmalar yürüten Coleman (1988), sosyal sermayeyi farklı bakış açısıyla analiz eder. Sosyal sermayeyi rasyonel tercih kuramı çerçevesinde ele alır: Bireyler kendi çıkarlarını maksimize etme amacıyla olursa, toplumsal fayda da maksimum seviyeye ulaşır. Bu doğrultuda bireyler birlikte de hareket edebilirler. Ancak birlikte hareketin güven üzerine kurulduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Coleman güven üzerinde önemle durur. Coleman, güven faktörünün sosyal sermayenin gelişiminde oynadığı rolü göstermek için hem reel sektörden hem de gündelik hayattan örnekler de sunar: Amerika'da toptan elmas piyasasında taşların değerini belirlemek amacıyla taşlar incelenmeye emanet edilir. Güven olmadığı takdirde, korumacı davranışlar neticesinde elmas piyasasının daha az verimli çalışacağını bilen piyasa aktörleri, bu emanet durumunda taşların değiştirilmeyeceğine yönelik herhangi bir teminat almazlar. Böylece piyasadaki bireyler birbirlerine güven duyarlar (Coleman, 1988, s. 98). Coleman altı çocuklu bir annenin Detroit'ten Kudüs'e taşınmaları sonrasında yaşadığı güven duygusu değişikliğine de yer verir. Örnekte anne, Kudüs'ün çocuklarını daha özgür kıldığından, kendisinin de çocukları için daha az güvenlik endişesi duyduğundan bahsetmektedir. Sekiz yaşında olan çocuğunun altı yaşındaki kardeşini şehrin diğer ucundan güvenle alabildiğine, çocukların ebeveyn gözetimi olmaksızın parkta güvenle oynayabildiğine vurgu yapmaktadır. Coleman bu durumu iki şehrin farklı sosyal sermayeye sahip olması üzerinden analiz eder. Buna göre Amerika'nın metropol bölgelerinin çoğunda var olmayan normatif yapılar çocuğun gözetimsiz mobilitesine izin vermezken, Kudüs'teki normatif yapılar izin vermektedir (Coleman, 1988, s. 99-100). Coleman, Amerika'da katolik okullara giden öğrencilerle diğer okullara giden öğrencilerin başarıları üzerine yaptığı araştırmada ise katolik okula giden öğrencilerin daha başarılı olduğunu gözlemlemiştir. Başarının sebebini bu çocukların aileleri ile iletişimlerinin güçlü olmasına, ailelerin de okulla iletişimlerinin güçlü olmasına bağlamaktadır (Scrivens & Smith, 2013, s. 13).

OECD, sosyal sermayeyi antropoloji, sosyoloji, siyaset ve ekonomi gibi farklı açılardan ele alır. Ekonomi bilimi açısından analizi, Dünya Bankası'na benzerdir. Sosyal sermayeyi OECD de ekonomik kalkınmayı belirleyen unsurlardan birisi olarak değerlendirir (Çoban & Balıkçioğlu, 2020, s. 79).

Literatürde kabul gören Fukuyama (1995), bir ülkenin tüm vatandaşları için ortak olan etik ve karşılıklı ahlaki alışkanlıklara ve yükümlülüklerle dayanan, genelleştirilmiş aile dışı güveni sosyal sermaye olarak değerlendirir (Thompson, 2018, s. 5). Fukuyama gibi Durlauf ve Fatchamps (2005); Boxman, De Grant ve Flap (1991); Inglehart (1997) ve daha pek çok araştırmacı da sosyal sermayeyi güven üzerine inşa etmiştir (Thompson, 2018, s. 17-18). Bu analizlerde bireylerin birbirlerine olan güveni aralarında bilgi paylaşım sürecini destekleyecektir. Bilgi paylaşımı sayesinde multidisipliner doğası ve karmaşık yapısı gereği yüksek risk ve maliyet içeren inovasyon süreci hem çok daha hızlı hem de daha az maliyetli hale dönüşecektir (Thompson, 2018, s. 5), (Çoban & Balıkçioğlu, 2020, s. 83). Yenilikçilerin güven ilişkisi temelinde bilgi paylaşımı, inovasyon sürecini hem zaman hem de maliyet açısından düşürecek, inovatif faaliyetleri arttıracaktır. İnovasyon sayesinde de nihai olarak ekonomi büyüyecektir. Gelecek bölümde incelenen sosyal sermaye literatürü de bu ilişki üzerine kurgulanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Kapitalist sistemin ekonomi içerisine diğer şeyleri entegre etme çabası ve piyasa dışı sorunlarla ilgilenmemesi sistem içerisindeki tüm sorunların başlıca nedenidir. Sosyal sermaye için de benzer durum gözlemlenir. Polanyi (2021)'in vurguladığı gibi bireyler arasındaki iyi ilişkiler, sanayi kapitalizmi ile bozulmaya başlamıştır (Polanyi, 2021, s. 84). Nitekim gelişmiş ülkelerde gelir ve refahın adaletsiz dağıldığını tespit eden Stiglitz (2012) ve Verhaeghe (2014), bu dağılımın kaynağını ve toplumda yarattığı etkileri incelemiş; adaletsiz dağılımın rekabetçi ekonomik yapıdan kaynaklandığı bulgusuna ulaşmıştır. Sosyal sermayeyi benzer bir yaklaşımla irdeleyen Wilkinson ve Pickett (2009) de eşitsizliğin sosyal dokuya zarar verebileceğini, sosyal sermayeyi (güven, doğruluk, birlikte hareket etme) tahrip edebileceğini savunur. Tüm bu olumsuzlukların da nihayetinde ekonomik çıktıyı etkileyebileceğini savunur (Fehr, Rau, Trautmann, & Xu, 2020, s. 1). Buna karşın, literatürde yer alan çalışmalar, sosyal sermayenin ekonomi üzerindeki etkisi temelinde-piyasa temelli bakış ile incelenmiştir. Pek çok çalışma ile inovasyon sürecinde, ekonomi üzerinde pozitif etkili olduğu onaylanmış olmasına rağmen; bu sürecin sosyal

sermayeye etkisinin yani, ters nedensellik ilişkisinin araştırılmadığı dikkat çekmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar bu tespit özelinde irdelenmiştir.

Sosyal Sermayenin Belirleyicileri

Sosyal sermaye ve belirleyicileri üzerine yapılan bir çalışmada; beşerî kalkınma düzeyi, adalet sisteminin işleyişi, toplumun rekabete açık oluşu ve GINI katsayısının sosyal sermaye (genel güven) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Genel güven düzeyi ile beşerî kalkınma endeksi, adaletin sağlanması, toplumun rekabetçi değer arasında pozitif; GINI katsayısı arasında negatif ilişki çıkmıştır (Karagül & Dündar, 2006).

AB-15 ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 13 aday ülkenin sosyal sermaye düzeyini ölçmek için kentsel katılım, sosyal ağ kullanma becerisi ve fedakârlık başlıkları altında anket çalışması yapan Jan Fidrmuc ve Klarita Grtxhani (2004); AB-15'in, aday ülkelerden daha yüksek sosyal sermayeye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada eğitim ve gelir düzeyi ile sosyal sermaye arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye için bulgular değerlendirildiğinde, sosyal ağlara ve gönüllü organizasyonlara katılım oranının çok düşük olduğu belirtilmiştir (Tüysüz, 2011).

Türkiye'nin iller bazında rekabet gücünü belirlemeyi hedefleyen bir çalışmada, sosyal sermaye değişkeni de kullanılmıştır. Kişi başına düşen doktor sayısı, sinema sayısı, okullaşma, STK sayısı, net göç oranı ve konut elektrik tüketimini içeren bir sosyal sermaye endeksi hesaplanmış, illeri de bu endekse göre sıralanmıştır. Endeks değerinin en yüksek olduğu yerler Marmara bölgesi ve batı kıyıları olurken; en düşük olduğu yerler ülkenin doğu bölgesi çıkmıştır (Filiztekin, 2009).

Sosyal sermayenin değişkenler yardımıyla sınanabileceğini savunan Dünya Bankası; demokrasi, rüşvet oranı, mahkemelerin bağımsızlığı, grevler, öğrenci hareketleri, protestolar, tutuklu sayısı, hükümete ve sendikalara olan güven, kredi kullanımı, kişisel özgürlük, seçmen, yerel topluluklara katılım, sosyal bağlamda etkinliklere katılım, temsil yetkisi oranı gibi değişkenlere işaret eder (Tüysüz, 2011).

Sivil faaliyetlerin sosyal sermayeyi artırdığını düşünen Putnam (1993), demokrasi ile yönetilen ülkelerin neden birbirinden farklı gelişme sergilediklerini araştırmıştır. Ekonomik anlamda daha zengin olan Kuzey İtalya bölgesinin sivil faaliyetler açısından da daha iyi durumda olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Scrivens & Smith, 2013, s. 14), (Yıldız & Topuz, 2011, s. 204).

Karmaşık bir iş olan sosyal sermaye ölçümü, pek çok farklı açıdan ele alınmıştır. Örneğin literatürde sıklıkla yer alan değişkenler insanlarla ilişkiler (sosyal iletişimin yolu ve sıklığı, zaman, sosyal ağların büyüklüğü ve çeşitliliği, insanlarla ilişkilerde hissedilen duygu), sivil katılım (derneklere katılım, gönüllü yardım faaliyetlerine katılım, siyasi partilere katılım, dini faaliyetlere katılım, bağış), güven ve iş birliği (bireylere güven, kurumlara güven, iş birliği) sıklıkla başvurulan değişkenlerden bazılarıdır (Scrivens & Smith, 2013, s. 1-70).

Sosyal sermaye ve inovasyonun belirleyicilerinin mikro düzeyde araştırıldığı bir çalışmada, örneklem olarak Düzce ili seçilmiştir. Düzce ili için 2009-2017 yıllarına ait değişkenlere uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda, güveni temsilen kullanılan hane halkı büyüklüğü, sosyal sermayeyi negatif etkilemekte; STK'lar ise pozitif etkilemektedir. Ayrıca göç değişkeni de-beklenenin aksine-sosyal sermayeyi pozitif etkilemektedir (Koç & Oğuztürk, 2019).

Sosyal sermaye birikimini küresel düzeyde ölçen, dünyada en çok kabul gören Dünya Değerler Anketi, ankete katılan bireylere çoğu kişinin güvenilir olduğunu düşünüyor musunuz? İnsanlar ile olan ilişkilerinizde çok dikkatli olmaya gerek olmadığını düşünüyor musunuz? sorularını yöneltmektedir. Verilen cevaplar insanları güvenilir buluyorum, onlarla ilişkilerimde çok dikkatli olmayı gerekli bulmuyorum şeklinde ise, insanlar arasında güvene dayalı bir ilişki olduğu, sosyal sermaye birikiminin yüksek olduğu; tersi durumdaysa sosyal sermaye birikiminin düşük olduğu sonucuna ulaşılır (World Bank Survey, 2019).

Çiftçilerin iş birliği gerektiren havza problemlerine karşın nasıl davrandıklarını araştıran Krishna ve Uphoff's (1999), eşit sayıda yapısal ve bölgenin sosyal çevresini kavramaya yönelik bir sosyal sermaye endeksi geliştirmiştir. Bu endekste politik rekabet ve eğitim ile havzaların yönetimi arasında önemli ve pozitif ilişki bulunmuştur (Grootaert & van Bastelaer, 2001).

Piyasa Temelinde Yapılan Araştırmalar

Bilgi paylaşımının inovasyon faaliyetleri için önemli olduğunu düşünen Akçomak ve Weel, 1990-2002 yıllarına ait sosyal sermayeye ilişkin veri setinin European Social Surveys ve European Values Study Surveys'den, inovasyon veri setinin Eurostat'dan alındığı, ekonomik performans göstergesi olarak kişi başı GSYH değişkeninin kullanıldığı çalışmada Avrupa'dan 102 bölgeyi incelemiştir. Çalışmada, sosyal sermaye ile kişi başına gelir arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiş, sosyal sermayenin kişi başına gelir üzerinde güçlü ve pozitif etki yaptığı

sonucuna ulaşılmıştır. Bağımlı değişken olarak patent başvuru sayısının kullanıldığı ikinci basamakta ise inovasyon çıktısı ile sosyal sermaye ilişkisi tahmin edilmiştir. Daha yüksek sosyal sermaye stoğunun daha yüksek inovasyon sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. İnovasyonun sosyal sermaye sayesinde gelir üzerinde dolaylı etkisi olduğuna ulaşılmıştır (Akçomak & Weel, 2009, s. 545). Benzer durumun test edildiği bir diğer çalışma da sosyal sermayenin inovasyon ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu hipotezi kabul edilmiştir (Thompson, 2018).

Sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada, Türkiye'nin sosyal sermaye açısından yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Neden olarak; yolsuzluk, rüşvet, siyasi istikrarsızlıklar ve bunların neticesinde meydana gelen ekonomik istikrarsızlıklar gösterilmiştir (Yıldız & Topuz, 2011).

Sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek isteyen çalışmada, Türkiye'ye ait çeyreklik veriler üzerinden ekonomik büyümenin uzun dönemli kaynakları araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda hesaplanan sosyal sermaye endeksine göre, emek ve sermaye değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır (Kızılkaya, 2017). Bir başka çalışmanın sonucunda, sosyal sermayenin gelişmiş ülkelerin fiziksel ve finansal sermaye kapasitesini artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Şenkal, 2005, s. 802).

Dördüncü Sanayi Devrimi'nde inovasyon faaliyetlerinin iş birliğine daha çok ihtiyaç duyması üzerine firmaların iş birliğine yöneldiğini, iş birliğinin daha önemli hâle geldiğini savunan çalışmada, sosyal sermaye ve inovasyon süreci analiz edilmiştir. Buna göre, Dördüncü Sanayi Devrimi ile sosyal sermayeye yeni bir boyut eklenmiştir. Bilişsel sosyal sermaye olarak isimlendirilen bu sermaye, bilginin grup içerisinde paylaşılmasını sağlamaktadır. Bilginin grup içerisinde paylaşılmasıyla nihai hedef olan inovasyon faaliyetleri yoğunlaşmaktadır. Ancak bilişsel sosyal sermayenin bu faydası gerekli kurumsal yapıların varlığı ve güveni, devletin oyun kurucu rolünü etkin kullanması, bilgiyi paylaşacak olan kişilerin ortak faydası gibi pek çok unsurdan etkilenmektedir (Kitapçı, 2017).

Sosyal sermayenin inovasyon sürecine olumlu katkı yaptığı hipotezi üzerine yapılan çalışmada, hipotezi destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. 81 ile ait patent değişkeni, köprü kurucu sosyal sermayeyi temsilen sivil katılım endeksi ve bağlayıcı sosyal sermayeyi temsilen sosyal yaşam endeksi değişkenlerinin yer aldığı çalışmada, her iki sermaye türünün de inovasyon sürecinde önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kılıç & Koçyiğit, 2017).

Sosyal sermayenin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini araştıran Güney (2017), AB üye ülkeleri ve Türkiye için sosyal sermayenin sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif etkili olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Çalışmada sürdürülebilir kalkınma değişkeni bağımlı; tüketim, dışa açıklık, nüfus, şehirleşme ve sosyal sermaye değişkenleri bağımsız değişkenler olarak belirlenmiş, sosyal sermayenin sürdürülebilir kalkınma üzerinde anlamlı ve pozitif etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Güney, 2017).

Sosyal sermaye ve inovasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan 52 ülkeye ait ekonomik büyümeyi sağlayan değişkenler, inovasyon ve sosyal sermaye değişkeni üzerine panel regresyon yapılmış, literatürle uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Ancak, analizde kullanılan değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlılığı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklı çıkmıştır. Buna göre ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırıldığında negatif, toplu olarak değerlendirildiğine ise pozitif etkili çıkmıştır (Akar & Ay, 2018).

Sosyal sermaye kavramının farklı kuramların algılarına göre farklı boyutları olduğunu düşünen araştırmada; sosyal sermayenin işlem maliyetlerine, kurumsal ve kaynak bağımlılığına etkisi araştırılmıştır. Buna göre güçlü bağların farklı bilgilere erişim imkânı sunduğu, böylece bilgisizlik ve belirsizlikten kaynaklı maliyetlerin en aza indiği bulgusuna erişilmiştir (Şen & Mert, 2019).

32 OECD ülkesine ait 2011-2015 yıllarına ait ekonomik büyüme, güven (devlete ve ekonomik kurumlara güven), inovasyon ve A&G harcamaları değişkenleri üzerinden yapılan panel-GMM analizi sonucunda, güvenin inovasyon, inovasyonun da büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çoban & Balıkçioğlu, 2020).

Amerika'da 1992-2010 yılları arasında faaliyette bulunan 2142 firmanın verileri kullanılarak yapılan bir çalışmada, daha yüksek sosyal sermayeye sahip olan yerlerde merkezleri olan firmaların yıllık patent başvurularının da yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çoban & Balıkçioğlu, 2020).

Sosyal sermayeyi rasyonel tercihler kuramı ile açıklayan Coleman (1988), piyasa temelli bakışa sahiptir. Örneğin toptan elmas piyasasıyla ilgili açıklamaları ele alındığında, piyasada yer alan bireylerin birbirlerine güven duymaması halinde piyasanın küçük ölçekli olacağına atıf yapar (Coleman, 1988).

Sosyal girişimciliğin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yapacağı hipotezi üzerine kurulu bir çalışma yapılmıştır. OECD ülkeleri için büyüme faktörlerinin ve sosyal girişimciliğin kullanıldığı çalışmada panel

regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda sosyal girişimciliğin ekonomik büyüme üzerinde anlamsız ve negatif etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Kalyoncu & Demirtaş , 2020).

Tayvan'daki 54 yüksek teknoloji proje ekibini sosyal sermaye ve inovasyon ilişkisi üzerinden araştıran çalışmada; inovatif faaliyetlerde sosyal etkileşimin ve bağların etkili olduğuna, güven ilişkisinin ise etkili olmadığına ulaşılmıştır (Çoban & Balıkcıoğlu, 2020, s. 85). Bu yönüyle, sosyal sermaye için güven düzeyi yerine sosyal iletişim etkilidir.

Sosyal sermayeyi değerlendirmek için sıklıkla güven ve iş birliği değişkenlerinin kullanıldığı (Durlauf ve Fatchamps, 2005; Boxman, De Grant ve Flap, 1991; Inglehart, 1997), bu değişkenler temelinde ise sıklıkla sosyal sermayenin inovasyon ve/veya ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırıldığı görülmektedir (Fukuyama, 1995; Knack ve Keefer, 1997; Temple ve Johnson, 1998; Dinda, 2008; Heller, 1996; Ostrom, 2000; Rose, 2000; Bertrand ve Mullainathan, 2000; Bjornskov, 2006; Glaeser vd., 2000; Alesina ve Ferrara, 2002; Miguel, 2003; Sobel, 2002; Tau, 2003. Başka ifadeyle pek çok çalışmada, sosyal sermayenin piyasa temelinde ele alındığı, kendi değerinden ziyade ekonomi üzerindeki değerine önem verildiği görülmektedir (Thompson, 2018, s. 6-7).

Diğer Araştırmalar

Türkiye'nin sosyal sermaye birikimini ölçmek amacıyla ankete dayalı bir çalışma yapılmıştır. Ankete katılan bireylere siyasi ve sivil aktivizm, güven ve emniyet hissi, toplumsal hoşgörü, ağ bağları, komşuluk ilişkileri başlıkları altında bir dizi soru sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, katılımcılar insanların kendi çıkarı peşinde hareket ettiklerini düşünmektedir. Dolayısıyla bireyler olağan durumda bir araya gelememektedir. Sivil toplum kuruluşlarına üye olan birey sayısı oldukça düşüktür. İnsanlar siyasal katılımı seçimlerde oy kullanmak olarak algılamaktadır. Bireyler aile ve yakın akraba dışındaki kişilere güvenmemektedir. Bu sebeple homojen olmayan grupların etkileşimi düşük çıkmaktadır. Bu da etkileşimden doğacak olan faydanın kısıtlı düzeyde kalmasına sebep olmaktadır (Uğuz, Örselli, & Sipahi, 2011).

Konya Bedesten bölgesinde yer alan 298 işletmenin sosyal sermaye düzeylerini ölçmeye yönelik anket çalışmasında elde edilen bulgulara göre; Bedesten bölge esnafının devlete, adalet sistemine, sivil toplum kuruluşlarına duydukları güven yüksektir. Bedesten bölge esnafının birbirlerine olan güven düzeyi ise düşüktür. Bu durumun rekabet duygusundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, ankete katılan esnafın tarihi geçmiş ile güven arasında pozitif, eğitim seviyesi ile güven arasında negatif ilişki bulunmuştur (Üçler, Koras, & Güçlü, 2016).

Hollanda'da 140 belediye için sosyal sermaye ile suç oranı ilişkisinin araştırıldığı çalışma sonucunda, sosyal sermaye ile suç oranı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Sosyal sermayedeki %1 artış suç oranını %0,32 oranında düşürmektedir. Sosyal sermayenin toplam suç oranını açıklama gücü ise %10'dur (Akçomak & Weel, 2012, s. 324).

İncelenen çalışmalar değerlendirilirse; Uğuz vd. (2011), Üçler vd. (2016)'nin bulguları, insanlar arasındaki ilişkinin sosyal sermayenin gelişmesini sağlayan güvene, iyi iletişime dayanmadığını; çıkar ilişkisine dayandığını ispat eden önemli bulgulardır. Akçomak ve Weel (2012)'in bulguları ise, sosyal sermayenin toplumsal sorunların azalmasında iyileştirici etkisinin olduğuna yönelik bulgulardır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Kapitalist sistemin rekabet üzerine kurulu yapısı, diğer şeyleri ekonomi içerisine entegre etme çabası, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında bireyler arasındaki ilişkilerin giderek zayıflamasına neden olmuştur. Ancak sosyal sermaye literatürü incelendiğinde, sosyal sermayeye yönelik bu yapısal sorunun tespiti ve analizinden ziyade, ekonomi üzerindeki önemine yoğunlaşmaktadır. Araştırmalar, genellikle ekonomi üzerindeki pozitif katkısı temeli üzerine kurulmuştur. Özellikle inovasyon faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan bireyler arası iyi ilişkileri sağlaması nedeniyle, inovasyon sürecindeki rolü ve büyümeye katkısı özelinde yoğunlaşmıştır. Ancak ekonomik faaliyetlerin sosyal sermaye üzerindeki etkisi ihmal edilmiş, bu tersine ilişkinin varlığı araştırılmamıştır. Oysa insanların güvene dayalı ilişkisi, birlikte hareket etme davranışı 18. yüzyıl sonlarında yaşanan Sanayi Devrimi ile bozulmaya başlamıştır (Polanyi, 2021, s. 84). Bu nedenle sosyal sermayeye yönelik araştırmaların önceliği ekonomik büyümeye etkisinden ziyade, sosyal sermayenin yapısı ve onu etkileyen ve sınırlayan faktörleri belirleme üzerine olmalıdır. Çalışma literatürde eksik olan bu noktayı vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Bireyler arasındaki iyi ilişkiye ihtiyaç duyan inovasyonun, bireyler arasındaki iyi ilişkiyi gösteren sosyal sermaye üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Yöntem

Panel verinin, yatay kesit verisi ve zaman serisi verisine üstünlükleri sebebiyle (Baltagi, 2005, s. 4-9), çalışmada panel veri tercih edilmiştir. Ancak üstünlüklerine karşın hem zaman serisinin hem yatay kesit verisinin sorunlarını hem de panel verinin kendi sorunlarını barındırmaktadır. Bu nedenle panel veri modelleri, panel verinin karşı karşıya olduğu sorunlarını giderecek şekilde kurgulanmıştır. Bu modellerden birisi sabit katsayılar modelidir. Modelin, yatay kesit verileri arasında farkın olmadığı üzerine kurgusu nedeniyle, hata payının değeri artabilir. Bu sorunla baş etmek için her kesite sabit katsayının eklendiği sabit etkili EKK kukla değişken modeli geliştirilmiştir. Fakat bu modele eklenen her kukla değişken de gözlem sayısının azalmasına neden olmaktadır. Bu soruna karşın, açıklayıcı değişkenler ile birim etki arasında korelasyon olmadığı varsayımı altında, her kesite eklenen sabit etkinin de tesadüfi olduğuna dayanan tesadüfi etkiler modeli geliştirilmiştir. Hata teriminin hem zaman hem de kesit boyunca değişmesine imkân vermesi, etkinlik özelliğini de sağlaması gibi üstünlükleri sebebiyle sabit etkiler modeline tercih edilmektedir (Gujarati, 2016, s. 416-418), (Gujarati & Porter, 2014, s. 596-605), (Tatoğlu Yerdelen, 2016).

Çalışmada kurulan modele uygun olması, yapılan testlerle desteklenmiş olması ve tesadüfi etkiler modelinin sunduğu avantajlar nedeniyle tesadüfi etkiler modeli seçilmiştir. Tesadüfi etkiler modeli, panel veriyi hızlı ve güvenilir biçimde sunan EViews 12 paket programı ile sınanmıştır.

Modelin Kurulması

Sosyal sermayeyi temsil eden tek bir değişkenin olmaması (sosyal iletişimin yolu ve sıklığı, zaman, sosyal ağların büyüklüğü ve çeşitliliği, insanlarla ilişkilerde hissedilen duygu, derneklere katılım, gönüllü yardım faaliyetleri, siyasi partilere katılım, dini faaliyetlere katılım, bağış, kişilere güven, kurumlara güven, iş birliği) (Scrivens & Smith, 2013), ölçme sürecinin karmaşık doğası gibi sorunlar nedeniyle sosyal sermayeyi doğru tespit etmek zordur. Bu sebeple, sosyal sermayenin belirleyicilerini tespit etmek de oldukça zordur. Örneğin sosyal sermaye, insanlar arasındaki iyi iletişim olarak tanımlandığında Walzer (1991) gibi sınıf farklılığı, gelir dağılımında adaletsizlik, boş zamanın azlığı gibi faktörlerden etkilenebilir (Walzer, 1991). Bu nedenle Dünya Bankası, sosyal sermayenin ölçümü için sosyal sermaye tanımlamasından faydalanılabileceğini vurgular. Buna göre hangi boyutu ölçülecekse, o yönde hazırlanan anketle ölçülebilir. Birlikte hareket etme, ağ bağlantıları, güven, iletişim gibi insanlar arasındaki etkileşimi yansıtan sorularla; kültür, inanç gibi toplumu yansıtan diğer öğeleri de yansıtan sorularla belirlenebilir (World Bank, 2021). Sosyal sermayenin ölçüm problemi dışında başka problemleri de vardır. Örneğin, 1980'li yıllardan sonra araştırılması nedeniyle, zaman boyutu da oldukça kısadır. Bu durum uzun zamanlı araştırmalar yapmayı sınırlandırmaktadır. Nitekim sosyal sermaye ölçümü konusunda dünyada en çok kabul gören "World Values Survey" sosyal sermaye endeksini 1981 yılından beri dörder veya beşer yıllık ara ile yedi dalga halinde yayınlamıştır.

Tablo 1. Değişkenlerin Tanımları

Değişkenler	Tanımlama	Kaynak
Yardım ağının kalitesi	Yardıma ihtiyaç duyduğunuzda size yardıma geleceğini düşündüğünüz arkadaşınız veya akrabanız var mı? sorusuna olumlu verilen cevaplardır.	https://stats.oecd.org/
AG	ARGE yoğun sektörlerdeki ARGE, patent ve uluslararası ticarete ayrılan kaynaklardan oluşur.	
danisma	Hukuki kararların alınması esnasında danışmayı temsil eder.	
guven	Gece dışarıda tek başına gezmenin güvenliğini gösterir.	
cinayet	Her 100.000 saldırı başına ölümü gösterir.	
i	Analizde kullanılan ülkeleri temsil eder.	
t	Analizdeki zamanı yıl düzeyinde temsil eder.	

Sunulan gerekçelerle çalışmada sosyal sermayeyi temsilen "yardım ağının kalitesi" değişkeni, güveni temsilen; "kararlarda danışma" ve "geceleri güvende hissetme", iletişim eksikliğini temsilen; "ARGE harcamalarının GSYH içindeki payı", teknolojiyi temsilen değişkeni; "cinayet" değişkeni seçilmiştir (bkz. Tablo 1).

Tablo 2. OECD Ülkeleri

Ülkeler	Ülkeler
	Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, Amerika.

Zaman kısıtı nedeniyle 2013-2017 yıllarını kapsayan analizde, örneklem olarak OECD ülkeleri ele alınmıştır (bkz. Tablo 2).

Regresyon analizi ile araştırılan ilişki temsili panel regresyon denklemiyle şu şekilde ifade edilebilir:
 $yardim\ aginin\ kalitesi_{it} = \beta_0 + \beta_1 AG_{it} + \beta_2 danisma_{it} + \beta_3 guven_{it} + \beta_4 cinayet_{it} + u_{it}$
 i = Avustralya, Avusturya, ..., Amerika
 t = 2013, 2014, ..., 2017

ARAŞTIRMA BULGULARI

Zaman boyutu kısa olan verilerde durağanlık araştırmasına gerek olmadığı için (Baltagi, 2005), panel regresyon öncesinde değişkenlerin durağanlığına yönelik araştırma yapılmamıştır.

Analizde kullanılan değişkenlerin en büyük ve en küçük değeri, ortalaması, standart sapması gibi tanımlayıcı istatistikleri “Tablo 3”te sunulmuştur.

Tablo 3. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler	yardım aginin kalitesi	AG	danisma	guven	cinayet
Ortalama	89,287580	2,002422	5,237908	70,650800	1,783660
Medyan	91,000000	1,768550	4,500000	71,685800	0,900000
Maksimum	98,000000	4,691213	11,500000	89,631020	26,900000
Minimum	68,000000	0,328317	0,900000	39,665560	0,100000
Standart Sapma	5,593315	1,015643	3,243496	10,927640	3,737073
Gözlem Sayısı	153	153	153	153	153

Ekonometrik modeller, artıkların beklenen değerinin “sıfır” olması, sabit varyansa sahip olması, normal dağılımlı olması gibi temel varsayımlar üzerine kurulur. Ancak, uygulamada bazı varsayımların geçerliliği kaybolur. Bu çalışmada da verilerin hem zaman hem kesit boyutu olması nedeniyle değişen varyans sorunu olduğu gözlemlenmiştir (bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Test	İstatistik	d.f.	Olasılık değeri
Breusch-Pagan LM	800,1522	561	0,0000

Yatay kesit bağımlılık testinde hipotezler şöyledir:

$$H_0 = \text{Yatay kesit bağımlılığı yoktur.}$$

$$H_A = \text{Yatay kesit bağımlılığı vardır.}$$

Tablo 4’te yer alan olasılık değeri, 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu için H_0 reddedilmiştir. Yatay kesit bağımlılığının olduğu kararına varılmıştır.

Tablo 5. Homoskedastik Test

Test	Değer	df	Olasılık değeri
LR Testi	101,7421	34	0,0000

Homoskedastik teste ait hipotez şöyledir:

$$H_0 = \text{Kalıntılar homoskedastiktir.}$$

$$H_A = \text{Kalıntılar homoskedastik değildir.}$$

Tablo 5’te yer alan olasılık değeri 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu için H_0 reddedilmiş, kalıntılarının homoskedastik değil heteroskedastik olduğu, yani değişen varyans sorunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurulan regresyon denkleminde yatay kesit bağımlılığının, değişen varyans sorunlarının olması nedeniyle klasik model seçimi doğru olmayacaktır. Bu doğrultuda, yatay kesitin sabit etkili veya tesadüfi etkili olduğuna karar vermek gerekmektedir. Hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonu sorgulayan Hausman testi, doğru modelin seçimini sağlayacaktır. Hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyonun varlığı durumunda tesadüfi etkiler modeli, aksi durumda sabit etkiler modeli seçilecektir (Gujarati, 2016, s. 416).

Tablo 6. Hausman Testi

Test	Ki Kare İstatistik	Ki Kare d.f.	Olasılık değeri
Tesadüfi yatay kesit	2,489691	4	0,646500

$$H_0 = \text{Sabit etkiler ile tesadüfi etkiler arasında önemli farklılık yoktur.}$$

$$H_A = \text{Sabit etkiler ile tesadüfi etkiler arasında önemli farklılık vardır.}$$

Birbirine benzeyen örneklem durumunda sabit etkiler modelinin, tesadüfi seçimden gelen örneklem grubunda ise tesadüfi etkiler modelinin uygun seçim olacağını savunan Baltagi (2005)’nin tespiti, Hausman testi ile sınanmıştır. Hausman testi sonucunu gösteren Tablo 6’daki olasılık değeri 0,05 anlamlılık değerinden büyük olduğu için tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 7. Tesadüfi etkiler modeli tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: yardım_aginin_kalitesi Yöntem: Panel EGLS (Cross section random effects)

Örneklem: 2013-2017 Yatay Kesit: 34				
Değişken	Katsayı	Standart hata	t istatistik	Olasılık değeri
AG	-0,867371	0,378064	-2,294247	0,023200
danisma	0,048281	0,104379	0,462551	0,644400
guven	0,321994	0,037940	8,486997	0,000000
cinayet	-0,306814	0,102860	-2,982847	0,003300
c	68,56965	2,629448	26,077590	0,000000

Regresyon modeline ilişkin sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur. Buna göre, güvenle gece dışarıda gezmeyi temsil eden ve güven sembolü ile gösterilen değişkene ait t değeri istatistiksel olarak anlamlı olup, sosyal sermayeyi temsil eden yardım ağının kalitesi üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Cinayet değişkenine ait t değeri de anlamlı olmasına karşın sosyal sermaye üzerinde negatif etkilidir. Çalışmada AG sembolü ile gösterilen A&G’ye ait t değeri istatistiksel olarak anlamlı olup, sosyal sermayeyi temsil eden yardım ağının kalitesi üzerinde negatif etkiye sahiptir.

SONUÇ

Sanayi Devrimi’yle ekonomik hayatta yaşanan baş döndürücü gelişmelerle sosyal hayatta da radikal değişiklikler yaşanmıştır. Sosyal hayat “homo economicus” temelinde şekillenmeye başlamıştır. Bu sebeple bireylerin aileleri, akrabaları, arkadaşları, vd. ile ilişkileri giderek zayıflamıştır. Ancak 1980’li yıllarda bireyler arasında zayıflayan bu ilişkinin ekonomiyi olumsuz etkilediği gerçeği fark edilmiş, uluslararası kurumlar ve araştırmacılar sosyal sermaye üzerine eğilmişlerdir. Sosyal sermayenin kavramsal yönünü açıklayan ve ölçümünü sağlayan çalışmalar yapılmıştır.

Sosyal sermaye pek çok çalışmada ampirik açıdan da incelenmiştir. Ancak kapitalist sistemin sosyal sermayeye bakışı piyasa temelindedir. Sosyal sermayeye piyasanın işlerliğini artırdığı için önem verilmesi, araştırmaları da bu yönde şekillendirmiştir. Nitekim literatürde, ağırlıklı sosyal sermaye ile ekonomi ilişkisinin araştırıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Özellikle iş birliğinin önemli olduğu inovasyon sürecine sağladığı pozitif katkısı sebebiyle inovasyonla ilişkisi araştırılmaktadır. İşlem maliyetlerini azalttığı, verimliliği artırdığı ve nihayetinde ekonomik büyümeyi sağladığı yönünde kuvvetli bulgular vardır.

Sosyal sermayeye yönelik çalışmaların da piyasa temelinde yapılması, sosyal sermayenin neden zayıfladığı sorusundan uzaklaşmaya, bu konunun irdelenmemesine yol açmıştır. Nitekim literatürde de bu sorunun incelenmediği gözlemlenmiştir. Ayrıca, sosyal sermayenin inovasyon üzerindeki etkisi araştırılmış olmasına rağmen, tersi ilişkinin araştırılmadığı görülmüştür. Çalışma da bu boşluğu doldurmak için yapılmıştır. Teknolojik gelişmenin sosyal ağları zayıflattığına yönelik önsezi panel regresyon analizi ile sınanmıştır. Sosyal ağları temsilen yardım ağının kalitesi, teknolojiyi temsilen A&G harcamalarının kullanıldığı analizde, teknolojiye yaşanan gelişmelerin sosyal ağlar üzerinde negatif etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çıkar üzerine kurulu bir iş ilişkisinin iş birliği de içerse sosyal sermayeyi beslemediği; bu nedenle kapitalist sistemin doğasına uygun olarak, bireylerin çıkar ilişkisi olmadan sosyal sermaye birikimine etkin bir katkı yapmasını beklemenin gerçekten uzak olduğu kanısı oluşmuştur. Literatürde ihmal edilen bu sorunsala vurgunun yeni çalışmaları teşvik etmesi umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akar, T., & Ay, A. (2018). Sosyal sermaye ve inovasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Journal of Economy Culture and Society* (208), 105-126.
- Akçomak, İ., & Weel, B. (2009). Social capital, innovation and growth: Evidence from Europe. *European Economic Review*, 544-567.
- Akçomak, İ., & Weel, B. (2012). The impact of social capital on crime: Evidence from the Netherlands. *Regional Science and Urban Economics*, 323-340.
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons.
- Büyükilikmen, A. (2015). Sosyal sermaye ve ölçülmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* (10), 45-52.

- Cenker Özetek, C. (2018). 1990'lerden günümüze Türkiye'de sosyal sermaye ve sivil toplum: Bölgeler arası bir karşılaştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*(Özel Sayı), 44-77.
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Çoban, H., & Balıkcıoğlu, E. (2020). Güven, inovasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 77-92.
- Fehr, D., Rau, H., Trautmann, S., & Xu, Y. (2020). Inequality, fairness and social capital. *European Economic Review*, 1-12.
- Filiztekin, A. (2009). *Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi*. EDAM, Deloitte.
- Glaeser, E., Laibson, D., & Sacerdote, B. (2002). An economic approach to social capital. *The Economic Journal*, 437-458.
- Gökmen, A., & Sertçelik, Ş. (2021). İnovasyon, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ampirik ilişki: OECD ülkeleri için panel veri analizi. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 278-296.
- Grootaert, C., & van Bastelaer, T. (2001). *Understanding and measuring social capital: A synthesis of findings and recommendations from the social capital initiative*. The World Bank. <http://www.worldbank.org/socialdevelopment> adresinden alındı.
- Gujarati, D. (2016). *Örneklerle ekonometri*. BB101 Yayınları.
- Gujarati, D., & Porter, D. (2014). *Temel ekonometri* (Ü. Şenesen, & G. Şenesen Günlük, Çev.) Literatür Yayınları.
- Güney, T. (2017). Sosyal sermaye ve sürdürülebilir kalkınma: AB üyesi ülkeler için bir analiz. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 19-36.
- Hanifan, L. (1916). The rural school community center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 130-138.
- Kalyoncu, K., & Demirtaş, C. (2020). OECD ülkelerinde yapılan sosyal girişimcilik (yardımlaşma) faaliyetlerinin yakınsam ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (38), 149-162.
- Kangal, N. (2013). *Sosyal sermaye teorileri ve sosyal sermaye kalkınma ilişkisi: Türkiye örneği*. Selçuk Üniversitesi SBE.
- Karagül, M., & DüNDAR, S. (2006). Sosyal sermaye ve belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma. *Akdeniz İİBF Dergisi* (12), 61-78.
- Kazgan, G. (2014). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi* (19. Baskı b.). Remzi Kitabevi.
- Kılıç, M., & Koçyiğit, A. (2017). Sosyal sermayenin inovasyon üzerindeki etkisinin Türkiye açısından incelenmesi: Mekansal Ekonometrik Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (50), 95-120.
- Kızılkaya, O. (2017). Sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki potansiyel etkisi: Türkiye için yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi. *Sosyoekonomi*, 25(33), 175-194.

- Kitapçı, İ. (2017). Sosyal sermayenin inovasyon üzerindeki etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 119-137.
- Koç, R., & Oğuztürk, B. (2019). Sosyal sermaye ve inovasyonun belirleyicileri; Düzce ili için bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 2273-2296.
- Küçükkalay, A. (2016). *Dünya iktisat tarihi* (2. Baskı b.). Beta.
- Polanyi, K. (2021). *Büyük dönüşüm çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri* (16 b.) (A. Buğra, Çev.). İletişim.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Scrivens, K., & Smith, C. (2013). *Four Interpretations of Social Capital: AN AGENDA FOR MEASUREMENT*. OECD Statistics Working Papers.
- Scrivens, K., & Smith, C. (2013). OECD Data. *Four Interpretations of Social Capital*. OECD Statistic Working Papers. OECD. adresinden alındı.
- Shuibu , A., Karakiraz , A., & Çitçi , U. (2020). Uluslararası kariyer niyetinde sosyal sermaye ve öz-yeterlilik etkisi. *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 8(1), 51-64.
- Stone, W. (2001). *Measuring social capital*. Australian Institute of Family Studies.
- Şen, C., & Mert, İ. (2019). Sosyal sermayenin kurumsal, kaynak bağımlılığı ve işlem maliyeti kuramları cephesinden algılanışı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(2), 163-178.
- Şenkal, A. (2005). Sivil toplum ve sosyal sermaye: sosyal politikaya dayalı alternatif kalkınma modeli arayışları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 791-810.
- Tatoğlu Yerdelen, F. (2016). *Panel veri ekonometrisi*. Beta.
- Teke Lloyd , F., & Türk, U. (2021). Türkiye’de sosyal sermaye ve göç. *Mehmet Akif Ersoy Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 5(1), 70-91.
- Thompson, M. (2018). Social capital, innovation and economic growth. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 1-32. doi:<https://doi.org/10.1016/j.socec.2018.01.005>.
- Topuz, S., & Sekmen, T. (2019). Sermaye akışı ve ekonomik büyüme ilişkisi: Asimetrik etkiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 154-171.
- Tüysüz, N. (2011). *Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması*. Kalkınma Bakanlığı.
- Uğuz, H., Örselli, E., & Sipahi, E. (2011). Sosyal sermayenin ölçümü: Türkiye deneyimi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 8-40.
- Üçler, Y., Koras, M., & Güçlü, Y. (2016). Bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin Rolü: Konya bedesten örneği. *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*(35), 285-299.
- Ünalın, E. (2019). Dünya Bankası’nın “Kayıp Halka”sı: Sosyal sermaye. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), 54-70.
- Walzer, M. (1991, Bahar). The Idea of civil society. s. 293-304.

World Bank. (2021). Aralık 23, 2021 tarihinde World Bank: https://web.worldbank.org/archive/website01360/WEB/0_CO-10.HTM adresinden alındı

World Bank Survey. (2019). *World Values Survey.* 09.01.2019. tarihinde <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> adresinden alındı

Yıldız, Z., & Topuz, H. (2011). Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisi açısından Türkiye üzerine bir değerlendirme. *sosyal Siyaset Konferansları* (61), 201-226.